

סמיכות הפרשיות בפרשת 'שלח' והקשר בדרך הרמז בין הציצית למרגלים

יוסף פריאל

החלוקה הבבלית של התורה, המחלקת את התורה לחמישים וארבע פרשיות, התקבלה על ידי כלל ישראל החל מן המאה השלוש-עשרה,¹ וכך מנהגנו בקריאת פרשת השבוע.

לעתים ברורה לנו חלוקה זו, כמו, למשל, בפרשת 'אמור', שכל נושאה (כהונה, מועדים ועוד) אינם קשורים בפרשיות הסמוכות להי - 'קדושים' ו'בהרי' או פרשת 'בלקי' העוסקת ספציפית בסיפור 'בלקי' ו'בלעם', נושא שאינו נמצא בפרשיות הסמוכות 'חקת' ו'פנחס'; עם זאת, בדרך כלל מתקשים אנו להבין, מהי נקודת החיתוך שהובילה את חלוקת הפרשיות כפי שהן?² ספר במדבר מגדיל תמיהה זו בגלל מאפיין ייחודי הקיים בספר,

1. מניחים זאת בהסתמך על העדות האחרונה הקיימת בידינו, שבבית הכנסת של בני ארץ ישראל בפוסטאט (קהיר העתיקה) נהגו לקרוא בתורה על פי המנהג הארצישראלי (בבלי מגילה כט ע"ב: 'לבני מערבא דמסקי לדאורייתא בתלת שנין') לפחות עד ראשית המאה ה-ג. על הסיבות לאיחוד מנהג א"י שהיה שונה (ישנן עדויות לחלוקה של 141 או 147, 153, 154, 155, 167, 175 פרשיות) עם המנהג הבבלי, ראה למשל חיים סיימונס, 'קריאת התורה לשמיני עצרת בארץ ישראל, סיני, קג (תשמ"ט), עמ' רלט-רמו; עזרא פליישר, 'הערות לצביון התלת שנותי של הקריאה בתורה כמנהג ארץ ישראל; תרביץ, עג/א (תשס"ד), עמ' 83-124.
2. ראבי"ע בפירושו הארוך לשמות ו כח מציין בעניין הפרדה של פרשה סתומה: 'אולי בעל ההפסקות ידע לו טעם למה עשה כן כי דעתו רחבה מדעתנו, וברור שתמיהה זו קיימת גם לגבי פרשיות השבוע.

המצמיד מצוות לסיפורים השונים הקיימים בו. תופעה זו קיימת בפרשיות 'נשא', 'שלח', 'קרח' ו'חקת', והשאלה המתבקשת היא: הואיל והתערבו כאן מצוות בסיפורים, מדוע הוצמדו דווקא מצוות אלה לסיפורים אלה? מהי הסיבה לחלוקת הפרשיות כפי שהיא, שכן מן הראוי היה שתוצמדנה המצוות, ודאי חלקן, אלה לאלה?

בדיוננו נעסוק באחת מן הפרשיות המדוברות - פרשת 'שלח', ונראה בעזרת קדמונינו ובעזרת עיון מחודש את ההיגיון והסיבות שיצרו את מבנה הפרשה, כפי שהיא מצויה לפנינו.

א. סמיכות פרשיות

הנושא שאנו באים לדון בו קשור, כמובן, לכלל הפרשני המוכר בשם 'סמיכות הפרשיות', המופיע בד"כ לאחר השאלה 'למה נסמכה?'. מעניינת העובדה, שבלי"ב מידות של ר"א בנו של ר' יוסי הגלילי כמו גם ביי"ג מידות דרבי ישמעאל³ אין מופיעה מידה זו בלשונה. אליקים מנסה לטעון, שהמידה הלי"ב מוקדם ומאוחר בפרשיות: כוללת את נושא סמיכות הפרשיות,⁴ אולם אם מעיינים בדוגמה המופיעה לכלל זה במהדורת ש"ס וילנא רואים, שהמידה אינה עוסקת בהסברת הקשר בין פרשיות סמוכות, אלא מראה שיש לעתים חריגות בסדר הפרשיות, המבוטא בכלל 'אין מוקדם ומאוחר בתורה'. יסוד היחס לכלל זה מצוי במחלוקת בבבלי (יב' ד ע"א):

ואמר רבי אלעזר סמוכים מן התורה מנין? שנאמר 'סמוכים לעד לעולם עשויים באמת וישר'. ואמר רב ששת אמר ר' אלעזר משום רבי אלעזר בן עזריה: מנין ליבמה שנפלה לפני מוכה שחין שאין חוסמין אותה? שנאמר 'לא תחסום שור בדישוי' וסמין ליה 'כי ישבו אחים

3. מקורן בפתיחתא דסיפרא, פרשת ויקרא.

4. ניסים אליקים, שיטתו הפרשנית של רש"י על פי פירושו לתורה, י-ם תשנ"ה, עמ' 171-173. במאמר קצר ניסה לנדאו להראות, כיצד המידה 'היקשי' הקיימת ברשימת הלי"ב כוללת את הכלל. ראה דב לנדאו, 'סמיכות פרשיות כעקרון פרשני', הצפה, כט באלול תשס"ב, מוסף ספרות, עמ' 8.

יחדיו. ואמר רב יוסף: אפילו למאן דלא דריש סמוכים בעלמא - במשנה תורה דריש.⁵ דהא ר' יהודה בעלמא לא דריש ובמשנה תורה דריש. ובעלמא מנלן דלא דריש? דתניא: בן עזאי אומר: נאמר 'מכשפה לא תחיה' ונאמר 'כל שוכב עם בהמה מות ימות' - סמכו עניין לו. מה שוכב עם בהמה בסקילה, אף מכשפה בסקילה. א"ל ר' יהודה: וכי מפני שסמכו עניין לו נוציא זה לסקילה.⁶

ראוי לציין, כי למרות המחלוקת השתמשו בפועל בכלל זה בתלמוד,⁷ במדרשים,⁸ ובעקבותיהם פרשני ימי הביניים. ראשון הפרשנים שהשתמש בכלל היה רש"י, ועל-פי בדיקתו של גוטליב,⁹ השתמש בו למעלה מארבעים פעם. גם ראב"ע עוסק בכלל זה לא-מעט, אלא שהניסוח אצלו הוא: 'זאת הפרשה דבקה' או 'דבקה עס'.¹⁰ גם אצל פרשנים אחרים בימה"ב אנו מוצאים שימוש מרובה בכלל זה, במיוחד אצל חזקוני,¹¹ רבנו בחיי¹²

5. על-פי הגמי (מג"י לא ע"ב), שונות קללות 'כי-תבוא' מקללות 'בחקתי', ימשה מפי עצמו אמרין, כפי שמוכיח נוסח הספר, שברובו בא בלשון 'מדברי' מתוך גרונו של משה. וראה להלן הערה 22.
6. ציטוט של פסוק בתוך ציטוט יובא במרכאות.
7. נוסף על מה שהוצג בגוף המאמר, ראה בבלי ברכות י ע"א, כא ע"ב; פסחים כח ע"ב; תענית כו ע"ב; מ"ק כח ע"א ועוד.
8. ויקרא רבה טו ו; במדבר רבה ז ב; תנחומא נצבים א א; מדרש תהלים ג ב, ועוד מופיעים רבים בילק"ש, כגון שמות יב ב.
9. ברוב המוחלט של המקרים עושה זאת רש"י בעקבות חז"ל. ראה יצחק גוטליב, "ילמה נסמכה' בפירוש רש"י", בתוך: משה ארנד ואחרים (עורכים), פרקי נחמיה, י-ם תשס"א, עמ' 149-175.
10. גוטליב טוען, שאצל ראב"ע כבר ישנה שיטה סדורה, המפרידה בין סוגים שונים של סמיכות. ראה יצחק גוטליב, 'סמיכות פרשיות בפירושי ראב"ע', בתוך: משה גרסיאל ואחרים (עורכים), עיוני מקרא ופרשנות, ה, ר"ג תש"ס, עמ' 205-219. ע"פ בדיקה שעשינו, יש אצל ראב"ע למעלה מעשרים אזכורים של סמיכות פרשיות, נוסף לכמה עשרות 'דבקים' העוסקים בקשר בין מילים.
11. חזקוני כתב פירוש ע"ד הפשט לתורה, והעיסוק בסוגיית סמיכות הפרשיות מופיע בפירושו יותר ממאה פעמים. בולט במיוחד עיסוקו בסדר הנושאים בפרשת 'משפטים', והוא הפרשן הכמעט יחיד שניסה לעסוק בהרבה מן הקשרים בפרשה.
12. גם פירושו של רבנו בחיי בן-אשר רחב מאוד, ואף שאין 'דרך הפשט' דרכו העיקרית של פירושו, מופיע כלל זה בפירושו למעלה מארבעים פעם (הרבה פעמים בביטוי 'יסמך').

ופירוש ה'טורי' לתורה.¹³ אחריו עשה שימוש רב בכלל זה בעל היכלי-יקר.¹⁴ ראוי לציין, שישנם פרשנים רבים, שבד"כ לא השתמשו בביטוי 'סמיכות פרשיות', אך עסקו בנושא הקשר בין הפרשיות, כמו רשב"ם,¹⁵ רמב"ן,¹⁶ רלב"ג,¹⁷ אברבנאל¹⁸ וספורנו,¹⁹ ובדורות האחרונים - הנצי"ב בפירושו 'העמק דבר'.²⁰

בעת החדשה עם התפתחות הקריאה הספרותית של המקרא ובמיוחד עם התפתחות ביקורת המקרא, שניסתה להציג את התורה כמורכבת ממקורות שונים,²¹ הפך המבנה של התורה לתחום שיש חשיבות דתית לעסוק בו, כדי להציג אלטרנטיבה לשיטה שערערה על אחדותה של התורה. בתחום זה בלט רד"צ הופמן, שניסה בכל כוחו להילחם בביקורת המקרא,

13. בעל הטורים משתמש למעלה ממאה פעמים בכלל (יוסמדי) בפירושו לתורה.
14. הרב מלונטשיץ, שאין פרשנותו פרשנות-פשט דווקא, השתמש בכלל כארבעים פעם.
15. מפורסם העיקרון שהציב הרשב"ם בעניין זה בבראשית כב א: "אחר הדברים האלה - כל מקום שנאמר 'אחר הדברים האלה', מחובר אל הפרשה שלמעלה".
16. בכלל עצמו משתמש רמב"ן פעמים ספורות, אך לעניין מבנה התורה הוא מתייחס בהקדמותיו לחומשים. ראה הקדמותיו לספרים שמות, ויקרא ובמדבר - המציגות את מבנה הספרים, לדוגמה, הסברו למבנה פרשת האזינו בדברים לב מ.
17. ראה את 'המקום החמישי' בהקדמת הרלב"ג לתורה, שם הוא מציג את המושג 'הדברים הנלווים' הדומה לענייננו ומסביר קשרים פנים-מקראיים.
18. ראה את הקדמת אברבנאל לויקרא. חשוב לציין, שהוא אינו משתמש במינוח 'סמיכות פרשיות', אולם בדרכו בפתרון קושיותיו הוא מסביר את ההקשרים בין הנושאים השונים, ועיסוקו בתחום זה רחב מאוד בהשוואה לפרשני המקרא הקדומים. לדוגמה, ראה דבריו בדברים לב ח אודות המבנה של הפרשיות פנחס-מטות מסעי.
19. ראה גם את הקדמת ספורנו לתורה; לדוגמה, ראה את הסברו (בעקבות חז"ל ובשונה מן הרמב"ן) למבנה פרשת 'האזינו' בדברים לב ז, ואת מבנה פרקנו, כפי שיפורט בהמשך.
20. ראה הקדמת הנצי"ב לבמדבר, ובפרט את פירושו המקורי לסמיכות הפרשיות בדברים י ו-ח. על דרכו בסוגיה זו ראה אצל ניסים אליקים, העמק דבר לנציב - מידות וכלים בפרשנות הפשט, רחובות תשס"ב, עמ' 228-243.
21. אלכסנדר רופא במאמרו 'סידורם של החוקים בספר דברים', בתוך: שמואל אפרים ליונטשם (עורך), מחקרים במקרא, י-ם תשמ"ז, עמ' 217-235. בעמ' 211 מציין רופא, שישנם שישה עקרונות היכולים להסביר את סדר הדברים במקרא: אסוציאציה, קשר ענייני, סדר כרונולוגי, הרצון לסיים נושא בנחמה, אורך יחידת הנושא וקונצנטריות (עריכת נושאי לווין במעגליות סביב הנושא המרכזי). וראה הפניותיו בהערות 13, 20, 46 והתוספת בשעת ההגהה (בסוף המאמר). הפניות נוספות לחוקרים שעסקו בתחום הסמיכות, ראה הערה 48 במאמרו של גוטליב על ראבי"ע (לעיל, הערה 10).

ומפורסמת מסתו 'ראיות מכריעות נגד וולהויזן'. בפירושו לתורה, ובמיוחד בהקדמתו לפירושו החשוב על ויקרא, מוצאים אנו עיסוק רב במבנה החומשים, במבנה הפרשיות ובקשר בין הנושאים השונים שבהן. חוקר נוסף שעסק רבות בנושא הוא מ"ד קסוטו, ולדעתו, יש קשר אסוציאטיבי בין הנושאים, כלומר, אם נחפש את הקשר בין שתי פרשיות סמוכות, סביר להניח שנמצא מכנה משותף מכל סוג שהוא, כמו: מטבעות לשון, מילים זהות, קשר הלכתי, מטרה רוחנית זהה וכיוצא ב²². ואכן בתקופתנו נתפרסמו סדרות מפורשות רבות לתנ"ך, שבהן אנו מוצאים בכל ספר הקדמה העוסקת במבנהו, ובד"כ בסוף כל פרשה גם סיכום שעניינו מבנה הפרשה והקשר בין חלקיה. ממשיך משמעותי לחקירת המבנה והסדר בתורה הוא 'מרכז ההדרכה לתנ"ך'²³, הממשיך לפרסם עיונים שונים העוסקים בסדר ובמבנה של התורה. בסיום דברים אלו נביא את דבריו של בעל 'אור החיים'²⁴ בסוף פירושו לפרשת הנגעים (ויק' יג ב): 'מכאן, שיש בכל סמיכות הפרשיות שבתורה זו לאו עיקר גדול וחכמה מפוארה, הן בחכמת הטבע הן בשאר החכמות, שהתורה כלולה מכולן'.

22. ראה משה דוד קסוטו, 'סמיכות הפרשיות וסידורן בספרי המקרא', בתוך ספרות מקראית וספרות כנענית, י-ם תשל"ב, עמ' 200-204. כאנשי אמונה יכולים אנו לקבל את דברי קסוטו בשתי דרכים: לומר שהייתה זו מטרה א-לוהית בסידור הדברים כפי שהם, והמושג אסוציאציה יתפרש כידיברה תורה בלשון בני אדם, שהרי אין אסוציאציה אצל הבורא, אלא כוונה א-לוהית מכוונת; או לקבל את הדברים רק לגבי ספר דברים, שעליו אומרת הגמ' (מג"י לא ע"ב): 'זהללו משה מפי עצמו אמרן, ובלשון יחיד, ורק ע"פ דרכו של אברבנאל, האומר בהקדמתו לספר דברים, שספר זה נכתב ע"י משה עצמו, ולאחר מכן קידש ה' את מה שכתב משה. אליקים, שעסק בשיטתו הפרשנית של רש"י, לא הוטרד כלל מן השאלה האמונית והציג גם בשיטת רש"י חמישה טעמים אפשריים לעיסוק בסמיכות פרשיות: אסוציאציה לשונית, קשרים אימננטיים, הקדמה המשברת את האוזן, אסוציאציה רעיונית וסדר כרונולוגי. ראה אליקים (לעיל, הערה 4), עמ' 171-196, ובפרט עמ' 177-182.

23. מרכז זה במכללת הרצוג באלון שבות ופרסומיו הם המממשים הראשיים למהפכת התנ"ך שהוביל ה' יואל בן נון בשלושים השנים האחרונות. על מהפכה זו בלימוד התנ"ך בדורנו, ראה הקדמתו של הרב יובל שרלו לספרו של בן נון, פרקי האבות (אלון שבות תשס"ג, עמ' 1-27), ולעניין דרכו במבנה של התורה ראה עמ' 13-15.

24. אצל ר' חיים בן עטר, שפרשנותו נוטה אל הסוד, מוצאים אנו את הכלל כעשר פעמים.

על בסיס סקירה קצרה זו, נשתדל במאמר זה להצדיק 'חכמה מפוארה' זו. ננסה לפענח את המבנה של פרשת 'שלח', ובמיוחד את הקשר בין פרק טו - שברובו הוא פרק הלכתי - לבין פרקים יג-יד שעניינם סיפור המרגלים.

ב. מבנה פרשת 'שלח'

פרק טו בספר במדבר, המופיע אחר חטא המרגלים, עוסק במצוות מתחומים שונים:

- ★ נסכים השייכים להלכות הקרבנות
- ★ חלה השייכת למצוות התלויות בארץ כמו גם למתנות כהונה
- ★ כפרת שגגת יחיד ושגגת ציבור השייכות שוב לנושא הקרבנות
- ★ אי-יכולתו של העושה ביד רמה לכפר על מעשהו
- ★ סיפור המקושש ועונשו
- ★ מצוות ציצית השייכת למצוות היחיד

כפי שהוזכר, פרקנו אינו שונה בצורתו מפרקים נוספים בספר במדבר, וייחודו של ספר זה הוא בשילוב שבין אירועים למצוות,²⁵ ובדרך כלל מופיעות המצוות לאחר האירועים, וסביר להניח שבכוונה נקשרים הם זה בזה - כל מקרה לגופו. כך היא מצוות שילוח הטמאים מן המחנה (ה א-ד), המופיעה לאחר סידור המחנות (פרקים ב-ג),²⁶ וכך מתנות הכהונה (פרק יח) המופיעות לאחר חטא קרח ועדתו (פרקים טז-יז), שערערו על בחירת ה' במשפחת אהרן דווקא,²⁷ וכך גם בפרקנו.

25. רס"ג בהקדמתו לתורה מציג שלושה סוגי מצוות, והדרך הזו (שהיא השלישית אצלו) של הצמדת מצווה לאירוע היא היעילה ביותר לחינוך האדם, 'שהרי הנסיון והמעשה נחקקים בלב השומע ויהיו אצלו כאילו ראה'. חשוב להעיר, שהרמב"ן בהקדמתו לספר במדבר מציין, שרוב המצוות המופיעות בספר זה אינן מצוות לדורות, אלא רק לשעתן, ונכתבו עם האירועים ובסיבת האירועים שקרו.

26. על נושא השראת השכינה כנושא המקשר בין כלל הנושאים המרכיבים את פרשיות 'במדבר' ו'וישאי', ראה מאמרו של משה פינצ'וק, 'מחנה ישראל, עלון שבות, 140-141 (תשנ"ד), עמ' 231-248.

27. חזקוני מדבר על קשר זה בפס' א: "אתה ובניך ובית אביך". ובשביל שהיא סמוכה לאחריה לפרשת קרח שערער על הכהונה ולפניה לפרש קיום מתנות כהונה בברית מלח". וראה על כך מאמרו 'קרח ומתנות הכהונה - הלקח', דף פ"ש שבתון, מסי' 68 (תשס"ב).

1. נסכים וחלה

הופעתן כאן של מצוות נסכים ומצוות חלה מוסברות ע"י כל הפרשנים, כדלהלן:
 רמב"ן פס' א:

ואולי היה זה עתה לנחמם ולהבטיחם, כי היו נואשים לאמר: מי יודע מה יהיה לאורך ימים לסוף ארבעים שנה, ואם יחטאו גם הבנים? ולכן ראה הקב"ה לנחמם, כי בצוותו אותם במצות הארץ הבטיחם שגלוי לפניו שיבואו ויירשו אותה.

ובהקשר לסמיכות פרשיות:

דעת זקנים מבעלי התוס', פס' ב:

למה נסמכה פרשה זו לפרשת מרגלים? לפי כששמעו ישראל גזרתו של הקב"ה, אמרו: אוי לנו, לעולם לא נכנס לארץ, כי לסוף ארבעים שנה נמי אם אנו חוטאין יגזור גזרה אחרת וא"כ אין לדבר סוף. אמר להם הקב"ה: בוודאי לאחר מ' שנה תבואו אל הארץ.

מן האמור לעיל אנו למדים, כי הופעתן של מצוות הנסכים והחלה התלויות בארץ לאחר החטא היא בשל העובדה, שהקב"ה רצה לומר, שהבטחתו להנחיל את הארץ לאלה שלא חטאו בעיניה עומדת: ספורנו בפירושו הולך בדרך אחרת (פסוק ג), כדלהלן:

הנה עד העגל היה הקרבן יריח ניחוחי בזולת מנחה ונסכים, כעניין בהבל ונח ובאברהם... ובחטאם בעגל, הצריך מנחה ונסכים לעולת התמיד שהיא קרבן צבור. ומאז שחטאו במרגלים הצריך מנחה ונסכים להכשיר גם קרבן יחיד.

ובפס' כ:

אחר חטא המרגלים הצריך גם החלה, למען יהיו ראויים שתחול ברכה בבתיהם, כאמרו 'וראשית עריסותיכם תתנו לכהן להניח ברכה אל ביתך' (יחז' מד ל). וכן אליהו 'עשי לי משם עגה קטנה בראשונה והוצאת לי... כי כה אמר ה'... כד הקמח לא תכלהי (מל"א יז ג).

ספורנו רואה במצוות אלה תוספות, שהתחייבו עקב ירידת הדרגה של הדור, שחייבה תיקון והחמרה בכללי הקרבנות ומתנות הכהונה.

2. כפרת השוגג והמזיד

הופעתן של כפרת השוגג היחיד, שגגת העדה כולה וחזרת היחיד, מוסברות ע"י הפרשנים כדלהלן:
ראבי"ע (פסי ב):

בעבור שנשאו קול כל העדה וחטאו ונסלח להם בעבור תפלת משה, אמר יוכי תשגוי, והעד יונסלח להם. והוצרך להזכיר משפט מנחות כל עולה וזבח, ובסוף יזהנפש אשר תעשה ביד רמה רמז למעשיהם.

רמב"ן (פסי כב):

ונכנסה כאן, בעבור שהם מרו דבר השם ואמרו ינתנה ראש ונשובה מצרימה (יד ד), להיות שם במצרים כאשר היו בראשונה בלא תורה ובלא מצוות. והנה באה הפרשה להודיעם, כי אפילו בע"ז יכפר על השוגגים, אבל העושים ביד רמה יכרית אותם.

ומוסיף החזקוני (ב): 'אבל במדבר לא תקריבו כי אתם במזיד ואין קרבן כפרה למזיד'.

ספורנו (פסי ל):

'את ה' הוא מגדף' - ואין לו כפרה בעולם הזה אפילו בתשובה הנעשית מיראת עונש עד שימות. ולפיכך לא הועילה תשובת ישראל בעניין המרגלים כאמרו 'ותשובו ותבכו לפני ה' ולא שמע ה' בקולכם'.

מן האמור לעיל עולה, כי המצוות מייצגות את מה שקרה בסיפור.

ועוד קודם לכן (פסי כב) הציג ספורנו קשר אחר בין הדברים:

'וכי תשגוי' - כבר התבאר בקבלה שבשגגת עבודה זרה הכתוב מדבר, וזה כי מאחר שנגזר עליהם 'להפיל זרעם בגויים' (תהי קו כו), לא היה

נמנע שישגו בעבודה זרה בשובם לארצם.

מסקנת הדברים: לא רק מה שכבר קרה נרמז במצוות הכפרה, אלא גם מה שיקרה בעתיד.

בעקבות הרמב"ן מוסיף הרב יואל בן נון,²⁸ שהופעתן של שלוש אלה מדגישה את חסרונה של החוליה הרביעית - הזדת הציבור. לדעתו, חסרונה מוסברת ברצון הא-לוהי לומר, שדבר כזה לא ייתכן. הדור שחטא יתלבן ויתברר, עד שהראויים להיענש ייענשו, ואלה שלא חטאו, כדוגמת הצעירים, הנשים²⁹ והמבוגרים - לא ייענשו. רק בחטא המבול מחה ה' את הדור כולו מעל פני האדמה ויצר עולם כמעט חדש, אך לא עוד. אין מושג של ציבור שחוטא במזיד, שמתחייב כולו כליה;³⁰

3. המקושש

ראב"ע (פסי' ב):

'הזכיר דבר המקושש כי עשה ביד רמה'. מכאן שיש קשר עובדתי בין הנושא הקודם לנושא זה. הרמב"ן מרחיב קשר זה, ולדבריו (פסוק לב), המקושש קשור לפרשת המרגלים: 'ולפרשה הזאת סמך אחריה עניין המקושש, כי היה בזמן הזה אחר מעשה המרגלים על דרך הפשט'. רבנו בחיי (פסי' לב):

הוצרך לומר עוד ויהיו בני ישראל במדבר וימצאו איש מקושש. כלומר: בדין היה שיהיו בני ישראל במדבר מלבד הגזרה שנגזרה בחטא המרגלים, לפי שיש ביניהם עברות אחרות כגון מחללי שבתות

28. 'קהל שוגג ומי שחזקתו שוגג או טעה', אקדמות, י (תשס"א), עמ' 225-266, וראה בעיקר עמ' 227-228.

29. ע"פ חז"ל, לא חטאו הנשים בעגל ולא במרגלים; ראה פדרי"א פרק מד; תנחומא פנחס ז.
30. לרעיון זה יש רמז מסוים, אך בהיפוך משמעות בדברי חזקוני על פסי' ב שהוזכרו לעיל: "אל ארץ מושבתיכם" - אבל במדבר לא תקריבו כי אתם במזיד ואין קרבן כפרה למזיד". חזקוני מגדיר את חטא המרגלים כמזיד של ציבור, ולכן, לדעתו, יצטוו על הנסכים רק מן הכניסה לארץ, בהיוולד דור חדש שינחל את הארץ ויהא ראוי למצוותיה.

ומזלזלים במצות ציצית, וזהו סמיכות הפרשיות, והרי כל ישראל ערבים זה לזה ממה שדרשו רז"ל (ויקרא כו) זכשלו איש באחיו - איש בעוון אחיו.

שני ההסברים האלה מיוסדים על קשר ענייני בין הנושאים, אך מתעלמים מן העובדה שהתורה עברה שוב מנושאים הלכתיים לאירוע שקרה. ועוד, מדוע התורה נמנעת להצמיד סיפורים ומצוות אלו לאלו ומערבת בין התחומים? תשובה לכך נמצאת במדרש פליאה המופיע בתרגום הירושלמי (פס' לב):³¹

גזרת שבת אשתמודע להו, ברם קנסא דשבתא לא אשתמודע להון. קם גבר מדבית יוסף, אמר: במימריה איזיל ואתלוש קיסין ביומא דשבתא... וידון יתי, ובכן אשתמודע קנסא לכל ישראל.

כלומר, מעשהו של המקושש שייך לנושא החוק שקדם לו, המונע אפשרות תשובה מן המזיד, ואין כאן מעבר בין התחומים. קראנו לכך מדרש פליאה, כי קשה להבין התנהגות זו. אפשר בכ"ז לנסות להסביר התנהגותו זו של המקושש, בכך שנגזר בכל מקרה עונש מוות על הדור ההוא, והמקושש העדיף למות בדרך של 'עבירה לשמה';³² מאשר מיתה בדרך חסרת משמעות כלשהי.

ג. מצוות הציצית והקשרה לפרשה

מה עניין ציצית לפרשת 'שלח'? התנא דבי אליהו (פרשה כד) עונה על כך בדרכו הדרשנית:

אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: משה, מפני מה חילל זה שבת? אמר לפניו: ריבונו של עולם, איני יודע. אמר לו: יום חול תפילין בראשו ותפילין בזרועו ורואה וחוזר במעשיו, עכשיו שאין לו תפילין חילל זה

31. המכונה בטעות תרגום-יונתן.

32. ייתכן שיש כאן כעין מאמר הגמרא: 'גדולה עבירה לשמה ממצווה שלא לשמה' (נזיר כג ע"ב; הוריות י ע"ב).

את השבת. באותה שעה אמר הקב"ה למשה: משה, צא וברר להם לישראל שיהו נוהגים בו בימים טובים ובשבתות ואיזו מצווה זו מצוות ציצית.

כלומר, ע"פ דרכו של המדרש, החטא נבע ממחסור במצווה שתזכיר את ה' ומצוותיו (במקרה דנן את מצוות השבת).

רצוננו במאמר זה לומר, שאין צורך במדרש זה. הכתובים, הן בלשונם והן במרכיבי הסיפור שלהם, רומזים על קשר מוחלט בין הציצית לבין המרגלים, ובעצם הם יוצרים מבנה כיאסטי בין תחילת הפרשה שהיא החטא, לבין הציצית שהיא התיקון.

רבים³³ קדמו לנו, בכך שנתנו דעתם לכמה פרטים דומים שבין שתי הפרשיות:

1. השורש תו"ר מזדמן הרבה הן בסיפור המרגלים שתרז אחרי לבם והן בפרשת הציצית.³⁴
2. מצוות הציצית, הבאה להזכיר את מצוות ה' ע"י ראייתה (וראיתם אותו), מקבילה לביטויי הראייה הרבים, שבהם נצטוו המרגלים וכן מתקנת אותם.
3. הציצית הבאה לשלול את ראיית העיניים, כתיקון לתחושת המרגלים שהלכו אחרי עיניהם, ולכן נמס לבם ונראו כחגבים בעיני יושבי הארץ (יזכר היינו בעיניהם! יג לג).³⁵
4. הציצית הנוגדת את זנות הלב ('אשר אתם זנים אחריהם') משמשת כתיקון לעונש הזנות (זנותיכם! יד לג) של המרגלים.³⁶

33. ראה על כך אצל יוסף פרקש, 'הקשר בין פרשת המרגלים לפרשת ציצית, מעליות, יג (תשנ"ג), עמ' 207-210; בני גזונדהייט, 'סמיכות פרשיות מפרשת המרגלים עד פרשת קורח', עלון שבות, 112 (תשמ"ח), עמ' 65-78.

34. ראה רש"י טו לט, הרומז לכך בד"ה ילא תתורו. הרש"ר (ר' שמעון בן רפאל הירש, המאה ה-19) הציג זאת בסוף פירושו לפרשת 'שלח'. וראה מה שכתבה בעניין זה צביה רוזנצוויג, 'המצוות בחומש במדבר ומיקומן, שמעתין, 149 (תשס"ב), עמ' 9-13.

35. עמד על כך יעקב מילגרום, 'פרשת ציצית, בית מקרא, כח/א (תשמ"ג), עמ' 14-22.

36. חוקרים מעטים ביותר עמדו על עניין זה.

מאחר שרצוננו להרחיב את סקירת הדמיון בין הפרשיות, נציג את פסוקי החטא ופסוקי פרשת הציצית אלה לצד אלה, ונסקור את מטבעות הלשון המשותפות:

<p>מצוות הציצית (טו לו-מא)</p> <p>(לח) דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם ועשו להם ציצת על כנפי בגדיהם לדרתם ונתנו על-ציצת הכנף פתיל תכלת: (לט) והיה לכם לציצת וראיתם אתו וזכרתם את כל מצות ה' ועשיתם אתם ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם אשר אתם זנים אחריהם: (מ) למען תזכרו ועשיתם את כל מצותי והייתם קדשים לא- להיכם: (מא) אני ה' א- להיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים להיות לכם לא-להים אני ה' א- להיכם:</p>	<p>ציווי משה (יג יז-כ) (יז) וישלח אתם משה לתור את ארץ כנען ויאמר אליהם עלו זה בנגב ועליתם את-ההר: (יח) וראיתם את-הארץ מה-הוא ואת-העם הישב עליה החזק הוא הרפה המעט הוא אם-רב: (יט) ומה הארץ אשר-הוא ישב בה הטובה הוא אם-רעה ומה הערים אשר-הוא יושב בהנה הבמחנים אם במבצרים: (כ) ומה הארץ השמנה הוא אם-רזה היש-בה עץ אם-אין והתחזקתם ולקחתם מפרי הארץ...</p> <p>סוף הדיווח (יג לב-לג) ... (לב) ויצאו דבת הארץ אשר תרו אתה אל בני ישראל לאמר הארץ אשר עברנו בה לתור אתה ארץ אכלת יושביה הוא וכל העם אשר ראינו בתוכה אנשי מדות: (לג) ושם ראינו את הנפילים בני ענק מן הנפלים ונהי בעינינו כחגבים וכן היינו בעיניהם:</p> <p>התגובות השונות לדברי המרגלים (יד א-ו) (א) ותשא כל העדה ויתנו את קולם ויבכו העם בלילה ההוא: (ב) וילנו על-משה ועל אהרן כל בני ישראל ויאמרו אליהם כל העדה לו מתנו בארץ מצרים או במדבר הזה לו מתנו: (ג) ולמה ה' מביא אותנו אל הארץ הזאת לנפל בחרב נשינו וטפנו יהיו לבז הלוא טוב לנו שוב מצרימה: (ד) ויאמרו איש אל אחיו נתנה ראש ונשובה מצרימה: (ה) ויפל משה ואהרן על פניהם לפני כל קהל עדת בני ישראל: (ו) ויהושע בן-נון וכלב בן יפנה מן התרים את הארץ קרעו בגדיהם:</p> <p>הגדרת העונש (יד כט-לה) (כט) במדבר הזה יפלו פגריכם וכל פקדיכם לכל מספרכם מבן עשרים שנה ומעלה אשר הלינתם עלי: (ל) אם אתם תבאו אל הארץ אשר נשאתי את ידי לשכן אתכם בה כי אם כלב בן יפנה ויהושע בן-נון: (לא) וטפכם אשר אמרתם לבז יהיה והביאתי אתם וידעו את-הארץ אשר מאסתם בה: (לב) ופגריכם אתם יפלו במדבר הזה: (לג) ובניכם יהיו רעים במדבר ארבעים שנה ונשאו את זנותיכם עד תם פגריכם במדבר: (לד) במספר הימים אשר תרתם את הארץ ארבעים יום יום לשנה יום לשנה תשאו את עונתיכם ארבעים שנה וידעתם את תנאותי: (לה) אני ה' דברתי אם לא זאת אעשה לכל העדה הרעה הזאת הנועדים עלי במדבר הזה יתמו ושם ימתו:</p>
--	--

- חמישה לשונות מופיעות הן בסיפור והן במצווה: לתור, וראיתם, בגדים, מצרים, זנות. עתה נלך ונפרט:
1. 'לתור', 'תתורו' - השורש תו"ר ייחודי לפרק זה בכל התורה.³⁷ במקבילת סיפור המרגלים המתוארת ע"י משה בפרק א בדברים, ישנו שימוש בפועל 'לחפור' (כב) או 'לרגל' (כד), והשורש תו"ר מופיע שם רק בהקשר להתנהלותו של הקב"ה: 'ובדבר הזה אינכם מאמינים בה' א-להיכם. ההלך לפניכם בדרך לתור לכם מקום'. בוודאי שאין מקריות בשימוש הדווקאי בשורש תו"ר במרגלים ובציצית, וזאת כדי לרמוז על הקשר ההכרחי ביניהם. ראוי לציין, שלא פחות משתים-עשרה פעמים³⁸ מופיע השורש תו"ר בסיפור המרגלים, והקשר בדרך הרמז לשנים עשר המרגלים נראה לא-מקרי.
  2. 'וראיתם' - הלשון מקבילה לחלוטין בשני העניינים (טו לט לעומת יג יח), וברור שראיית הציצית באה לתקן את הראייה הלא נכונה של הארץ. גם כאן מתגלה רמז נוסף, בשל העובדה שהשורש רא"ה נמצא בסיפור המרגלים עשר פעמים, ובדרך הרמז אפשר, כמובן, לדבר על עשרה מרגלים בלבד שחטאו בראייתם.³⁹
  3. 'בגדים' - קריעתם ע"י אוהבי הארץ (יד ו) הביאה, כנראה, לציווי על בגד חלופי, שכוחות תיקון לו,⁴⁰ היכולים להביא את כל העם לדרגתם

37. הופעה יחידאית קיימת באירוע שקשור מהותית לסיפור המרגלים. אנו קוראים בפרק י לב: 'ויסעו מהר ה' דרך שלשת ימים. וארון ברית-ה' נסע לפניהם דרך שלשת ימים לתור להם מנוחה'. מאחר שמטרת המרגלים אכן הייתה לתור להם מנוחה (דב' יב ט). 'כי לא באתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה', יש קשר אירוני בין הדברים, והיתרות השלילית הפכה את המנוחה לחוסר מנוחה ותעייה במדבר.

38. יג: א טז-יז כא כה לא-לב, יד: ו-ז לד לו לח.

39. יג: יח כו כח לב לג; יד: י יד כב כג כד. רמז זה מובהק פחות, מאחר שבפרק יד (פס' י יד כב) הפועל מתייחס לראיית כבוד ה' ולא לראיית הארץ. אולם גם אם נפחית שלושה מופעים אלה, נישאר עם שבעה מופעים, וכפי המקובל, מאז שחשף זאת קסוטו (מאדם עד נח, י-ם תשי"ט, עמ' 5-6), שבעה מופעים הם מאפיין קלאסי של מילים מנחות במקרא.

40. וכך דרשו חז"ל: "רבי אליעזר בן יעקב אומר: כל שיש לו תפילין בראשו ותפילין בזרועו וציצית בבגדו ומזוזה בפתחו, הכל בחיזוק שלא יחטא, שנאמר 'והחוט המשולש לא במהרה ינתק' (מנ' מג ע"ב).

של יהושע וכלב.

4. 'מצרים' - הזכרת יציאת מצרים (טו מא) במצוות הציצית, באה לתקן את הרצון לשוב למצרים - החוזר שלוש פעמים בסיפור החטא (יד: ב ג ד).

5. 'זנות' - הזכרת זנות הלב במצוות הציצית (טו לט) רומזת להתנהגות העם, שהתורה מכנה אותה זנות (יד לג); ומאחר שזנות היא חטא הקשור במערכת של קשרים משפחתיים לא נכונים, משתמשת התורה במילה זו כדי לנמק את העונש של הבנים (הקשורים על כורחם לראשי משפחתם - האבות), שייאלצו לנדוד במדבר עקב חטאי אבותם.

בטבלה שהובאה לעיל הדגשנו מילים נוספות, שחושפות, לדעתנו, רמזים נוספים הקושרים את שני הנושאים בצורה גלויה פחות, כדלהלן:

6. 'כנפי בגדיהם' - לבגד יש ארבע כנפות, והביטוי מופיע בפרשת ציצית המקבילה (דבי כב יב): 'גדלים תעשה לך על ארבע כנפות כסותך אשר תכסה-בה'. בחלק מספרי ההלכה נהגו לכנות כך את הציצית עצמה. מסלולם של המרגלים בארץ כנען מתואר בקצרה בכתוב (יג כא): זיעלו ויתרו את הארץ ממדבר צן עד רחב לבא חמת; אך רשיי מרחיב את התיאור:

הלכו בגבוליה באורך וברוחב כמין גאם. הלכו רוח גבול דרומית ממקצוע מזרח עד מקצוע מערב כמו שצווה משה יעלו זה בנגב דרך גבול דרומית מזרחית עד הים - שהים הוא גבול מערבי, ומשם חזרו והלכו כל גבול מערבי על שפת הים עד לבא חמת שהוא אצל הר ההר במקצוע מערבית צפונית, כמו שמפורש בגבולות הארץ בפרשת אלה מסעי.

אם נקודת המוצא שלהם הייתה קדש ברנע,⁴¹ והם עלו מזרחה בנגב לכיוון חברון, משם צפונה עד לבוא חמת, פנו מערבה אל הים התיכון, ולאורכו חזרו דרומה לקדש ברנע, הם הלכו בפועל את ארבע הכנפות של גבולות הכיבוש שיצטוו עליהם להלן בפרק לג. יוצא מכך, שהאזכור של כנפי הבגדים במצוות הציצית (לפי תיאור זה של המסלול) מרמז גם על ארבע כנפות הארץ שהלכו המרגלים.⁴²

7. ה'זכירה' (יוראתם אותו וזכרתם, 'למען תזכרו') - "רבי אליעזר בן יעקב אומר: כל שיש לו תפילין בראשו ותפילין בזרועו וציצית בבגדו ומזוזה בפתחו, הכל בחיזוק שלא יחטא, שנאמר 'והחוט המשולש לא במהרה ינתקי' (מני מג ע"ב)".

מן הציטוט התלמודי עולה, שמטרת הציצית היא לעזור לאדם, כיצד להינצל מחטא. אנו מניחים, שהתורה לא באה ללמדנו מיסטיקה, אלא שמטרת הציצית היא להזכיר את מה ששכח העם כמה שעות קודם: קיום ה' והבטחותיו. כבר במעמד הסנה (שמי ג ח) וגם לאחריו ה' מבטיח להביא את העם אל ארץ זבת חלב ודבש - והציצית באה להזכיר, שנותן המצוות נתן גם הבטחות.

41. רוב החוקרים רואים את קדש ברנע במתחם שבין עין אל קדיס לעין קודיראת, מתחם הנמצא כשלושים ק"מ מערבית לגבול ישראל-מצרים של היום, מול הר חריף. ראה סקירתו העדכנית של דוד בן גד הכהן, 'קדש - האתר שנעלם', שנתון לחקר המקרא והמזרח הקדום, טו (תשס"ה), עמ' 3-19. אולם תיאורו של רש"י למסלול המרגלים מוכיח, שהוא ראה את קדש-ברנע שממנה יצאו המרגלים, בנקודה מזרחית הרבה יותר, כמשתמע מדבריו: 'הלכו רוח גבול דרומית ממקצוע מזרח עד מקצוע מערב'. נראה שרש"י וחזקוני ראו את קדש-רקם (הסמוכה לפטרה בירדן של היום) כקדש-ברנע, שממנה יצאו המרגלים, וקשה אם כן להתאים את המחקר לשיטה זו. הכהן אכן מציע להפריד בין שני היקדשים, כאשר קדש-ברנע קשורה בסיפור המרגלים, וקדש-רקם בכיבושי עבר הירדן וסיפור מי-מריבה; ואולם הפרדתו של הכהן היא הפרדה ספרותית, ואינה תומכת בשיטת רש"י וחזקוני.

42. חיזוק לדברינו אנו יכולים למצוא במאמרו המקורי של הרב יעקב מדן, שלדבריו, כוונת שליחות המרגלים המקורית הייתה לתור את הארץ לאורך גבולותיה העתידיים ולחלק את נחלותיה בין ראשי השבטים. מסיבה זו לא נכללו במשלחת אנשי צבא, אלא בעלי תפקידים מכל שבט (יְפָלִם אנשים ראשי בני ישראל המה'). ראה יעקב מדן, 'בכיה לשה ובכיה לדורות', מגדים, י (תש"ן), עמ' 21-37.

8. יהייתם קדושים' (טו מ) - ישנה גישה⁴³ המסבירה את חטאם של המרגלים בחששם מאיבוד מעטפת הקדושה שסבבה אותם בהליכתם במדבר. הם היו מסובבים בענני כבוד, שקידשו אותם מבחינה רוחנית והגנו עליהם מבחינה פיזית. הם היו פטורים מן הצורך לעמול על הקיום הפיזי שלהם, שהרי אכלו לחם-שמים, ומסיבה זו העדיפו להישאר במדבר. אשר על כן באה מצוות ציצית, ולפיה קיום המצוות והקשבה לדבר הי היא הקדושה האמתית: יעשיתם את כל מצוותי ויהייתם קדושים'. יותר מכך: אם הם חששו מאיבוד מעטפת הקדושה, באה הציצית, שהיא בגד שעוטף את הגוף, לומר, שישנה מעטפת קדושה אחרת, אולי טובה יותר, שהרי היא אישית ונוגעת לכל אדם.

לסיכום, מרכז של ההשוואה מבחינה רעיונית הוא הצורך להחליף את תרות הלב והעיניים, שהיא חולשה אנושית, בתרות אחרי מצוות הי. אך רצינו להראות, שהפרשה רומזת לקשרים רחבים יותר בין הפרשיות, וכפי שהראינו, אפשר לראות קשר בין הציצית לבין חלקיו של סיפור המרגלים, כדלהלן:

ציצית	מרגלים	
ולא תתורו אחר לבבכם	לתור את הארץ	הגדרת המשימה
ארבע כנפות הבגד	ארבע כנפות הארץ	מסלול הליכה
וראיתם... את כל מצוות הי'	ושם ראינו את הנפילים	הגילוי שבדרך
וזכרתם	שכחת הבטחות הי'	סיבת הטעות בשיפוט
והייתם קדושים	איבוד מעטפת הקדושה	החשש
אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים	שיבה למצרים	פתרון אפשרי
ועשו להם ציצית על כנפי בגדיהם	קריעת בגדיהם	תוצאת הדיווח
תיקון של זנות זו	זנות העיניים והלב	סיבת העונש

43. בעל הישפת אמת' (שנת תר"מ, ד"ה 'במדרש אין מפליגין'): "זוה היה במרגלים קדושי עליונים, והיו קרובים לארון ושכינת עוזו, כמו שנאמר יארונו ברית הי נוסע לפניכם, והיה סכנה בירידתם לארץ כנען".

ד. סיכום

סמיכות הפרשיות בפרשת 'שלח' אינה מקרית, ונותן התורה רצה ללמדנו הן את אחדותה של התורה, שכולה 'מרועה אחד ניתנה', והן מוסר ודרך ארץ. לעתים הדברים ניכרים, ולעתים הם צפונים בפרד"ס התורה. בראשית דברינו הצגנו את אחדותו של הפרק והראינו כיצד מצוות וסיפורים שזורים זה בזה כמעשה רוקם. בסופם של הדברים עשינו שימוש במה שקדמונו חכמים, שדיברו על מצוות הציצית הבאה לתיקון חטא המרגלים - וחשפנו את כל רמזי סיפור המרגלים הצפונים במצוות הציצית. העולה מכך הוא, כמובן, הצגת אחדותו של הפרק, ויותר מכך הפיכת פרק טו לפרק שבבעים שונים מעורבבים בו: סיפורים ומצוות, פשט ודרש, צדיקים ורשעים, הבטחות ועונשים, ויותר מכול: חטאים ותיקונים; ומאחר שבבעים עסקנו, נסיים בצבע הציצית, שעד עתה התעלמנו ממנו (ילק"ש, תה' כד):

אמר רבי חייא: מפני מה נשתנית תכלת מכל מיני צבעונין? מפני שתכלת דומה לעשבים, ועשבים דומים לים, וים דומה לרקיע, ורקיע דומה לקשת, והקשת דומה לענן, והענן דומה לכסא, והכסא דומה לכבוד, שנאמר 'כמראה הקשת אשר יהיה בענן ביום הגשם' ומכבודו חלק ליראיו - זה התכלת, שנאמר 'ועשו להם ציצית'.⁴⁴

44. הבאנו את הגרסה הרחבה ביותר של מדרש מפורסם זה.